

9. Франко І. Студії над найдавнішим київським літописом // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 6. – К., 1976.

10. Черепнин Л.В. «Повесть временных лет», ее редакции и предыдущие летописные изводы // Исторические записки. – 1948. – № 25;

11. Чижевський Д. Історія української літератури. – Тернопіль, 1994.

УДК 821.161.2: 82-31 / Гребінка

Н.С. ПЕРЕВЕРТЕНЬ
(Київ)

РОЛЬ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В ЖИТТІ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Є. ГРЕБІНКИ)

Аннотация.

В статье рассматривается значение христианских ценностей в жизни героев Е.Гребенки на материале произведений «Перстень», «Сила Кондратьев», «Чужая голова – темный лес». Анализируются характеры героев учитывая их нравственный выбор.

Ключевые слова: Е. Гребенка, христианские ценности, нравственность, нравственный выбор.

Анотація.

У статті розглядається значення християнських цінностей в житті героїв Є.Гребінки на матеріалі творів «Перстень», «Сила Кондратьєв», «Чужая голова – темный лес». Аналізуються характери персонажів з огляду на їх моральний вибір.

Ключові слова: Є. Гребінка, християнські цінності, моральність, моральний вибір.

Summary.

The article discusses the importance of Christian values in life heroes E. Combs on the material of «Ring», «Sila Kondrat'ev», «Alien head, dark woods». Analyzed the characters because of their moral choices.

Key words: Je. Grebinka, Christian values, morality, moral choices.

У своїх творах Є.Гребінка неодноразово звертається до християнських мотивів. Звернення до цієї тематики є для нього шляхом і способом визначити ту систему морально-етичних координат, якою повинна користуватися людина у своєму житті. Так, в оповіданні «Перстень» письменник порушує досить важливу проблему клятвопорушення. Є.Гребінка безпосередньо не вдається до змалювання характеру головного героя Васьки, але ми можемо про нього говорити, судячи з поведінки та стосунків з іншими людьми. Так, у стосунках з Амалією Карлівною він постає перед нами щирою людиною, навіть дещо наївною, яка повністю віддається почуттям. Закоханий до нестями, він пробачає всі її зради, вірить їй, бо боїться втратити. Автор вказує, що така особистість, як Амалія Карлівна, не здатна осягнути справжніх почуттів, бо у житті керується іншими принципами, побудованими на обмані та інтригах. Амалія Карлівна і Васька становлять собою дві протилежності. З його боку – простота, щирість, відданість, а з її – хитрість, підступність, корисливість. Амалія свідомо підштовхує Ваську до того, щоб він дістав їй перстень із діамантом, а це для нього стає справою честі.

Автор ставить перед своїм героєм проблему вибору: виконати передсмертну волю батька і поховати його з перснем на руці, як він просив, чи отримати право на особисте щастя. Ми бачимо, як Васька вагається, як уявляє вже собі картини весілля з Амалією, яке буде можливе відразу, як він дістане перстень з діамантом. Та з іншого боку – лежить хворий батько, останнє прохання якого – поховати його з перснем. Васька все ж робить свій вибір: знімає перстень з руки вже мертвого батька і приносить його Амалії. Та після цього вчинку він розуміє, який страшний переступ зробив – не виконав передсмертну волю найріднішої людини. В його свідомості відбулася переоцінка цінностей: «...вдруг ласки Амалії Карловни стали противны Ваське: или он понял, что обязан ими алмазу, а проданные чувства, как всем известно, отвратительнее влюбливого старика и философствующего ребенка, или голос совести сильно говорил в душе Васьки против нарушения слов умирающего отца, и он смотрел на Амалию Карловну как на причину, заставившую его переступить отцовское завещание; или... Бог знает отчего, только гадко ему стало веселое лицо ее, возмутительные ее речи и ласки...» [1, с.80].

Як бачимо, зроблений вибір не приніс йому щастя. Є.Гребінка наголошує на тому, що людина, яка вчинила подібний переступ, ніколи не буде щасливою. Можна говорити про символічне значення персня, котре можна трактувати як певне випробування, що його героєві не вдалося пройти. Саме тому Васька приречений на довічні докори сумління. Можемо спостерігати, як мучать його страшні видіння, ніби приходить до нього батько за перснем. Кульмінацією страждань головного героя було те, коли він після великої повені побачив, як через вікно в кімнату запливла труна його батька: «...в гробу лежал отец Васьки, страшный, мрачный, и, качаясь на воде, казалось грозно кивал на него головою!..» [1, с.82]. Такою досить містичною картиною автор хотів показати міру того, наскільки страшними є гріх переступу останньої волі батька і розплата за нього. Ми бачимо, що потрясіння і докори сумління були настільки сильними, що Васька втратив розум: «...долго еще после наводнения, несколько лет сряду, в больнице всех скорбящих ходил бледный молодой человек, в отчаянии ломал руки, рвал на себе волосы и раздиравшим душу голосом говорил посетителям: “Боже мой! Он еще придет ко мне за перстнем! Спасите меня!”» [1, с.82]. Варто зауважити, що не випадково автор називає свого героя таким іменем – Васька. На нашу думку, цим він підкреслює деяку його дитячість вказуючи, що герой іще не здатен усвідомити всю відповідальність своїх учинків. Таким чином, письменник показує, що особистість, яка може переступити через християнські цінності, не здобудеться на щастя. Жодної причини, жодного виправдання немає тому, хто здійснив подібний переступ. Є.Гребінка наголошує на тому, що до кінця свого життя така особистість приречена на страждання.

Проблему гріха і спокути піднімає письменник у наступному творі «Сила Кондратьев». Головний герой на початку твору постає перед нами як скромна, релігійна людина. Оповідач висловлює велике здивування, з'ясовуючи для себе, що він колись тримав у своїх руках все місто, всю торгівлю: «Это был первый богач здешнего города, бывший градской голова, Сила Кондратьич Кондратьев. Весь город он держал когда-то в руках, всей торговлей и прочим ворочал, как сам хотел» [2, с.310]. У місті він мав авторитет суворої, непохитної у своїх поглядах людини, і здавалося, що ніякі життєві незгоди не можуть його зламати. І раптом, всім

на здивування, без вагомої причини «ходить, словно преступник, кланяється всякому, словно виноват перед целым миром, заказывает по всем церквам служить обедни и молебны, раздает кучу денег нищим... А прежде – нечего таить – Сила был порядочный кулак, любил продать за грош копейку...» [2, с.316]. Саме зі сповіді головного героя, в якій він розповідає про своє життя, починаючи від дитинства, ми дізнаємося причину такої зміни.

Сила Кондратьєв виховувався у тітки, яка сама не мала ніяких матеріальних статків і жила лише милостинею, потім почав займатися торгівлею і розбагатів. Зі сповіді стає відомо, звідки пішло його багатство. Це відкривається, коли він із тіткою пішов молитися до святих печер: «Выходя из пещер, я вынес в кармане чужой целковый – каюсь в этом; я украл целковый, украл у церкви, украл подаяние барыни, и страшно стало мне, выходя из пещер, и чуть не упал я в ноги монаху, когда он, задувая свечку в церкви, пристально посмотрел на меня» [2, с.331]. Сила Кондратьєв фактично ще в дитинстві скоїв свій тяжкий гріх. Саме із цих крадених грошей і розпочалося накопичення його статків. Протягом свого життя він не замислювався над тим, звідки веде початок його збагачення: «...а я все не думал о грехе своем, не думал, откуда все это взялось у меня и какими путями...» [2, с.331]. Головний герой не усвідомлював, що вчинив великий переступ: «И зажил я в гордости, думал только о золотом тельце, а не думал о душе моей...» [2, с.331]. Та бачимо, що гроші все ж не принесли щастя Силі Кондратьєву. Спочатку його старша донька втекла з офіцером, потім повернулася через два роки з дитиною, але батько так і не зміг її пробачити і прогнав геть, незважаючи на її благання. Усі навкруги дивувалися тому, як Сила Кондратьєв відмовився від дочки, залишаючись при цьому настільки спокійним, наче і не сталося нічого. Та насправді ніхто не здогадувався, що в нього було у той час на душі – це був перший знак для Сили Кондратьєва, коли він вперше задумався над правильністю свого життя, і в нього з'явився перший докір сумління: «...да как опозорила старшая дочь мою голову, тогда только впервые подумал я, уж не карает ли меня Господь за старые грехи? И в ту ж ночь явился мне во сне маленький худенький старичок-монах, поглядел на меня строго и задул свечку, как в те поры, когда я мальчиком украл целковый!» [2, с.331-332].

Бачимо, що на цьому біді Сили Кондратьєва не закінчилися: за один вечір він втратив дружину, сина і молодшу дочку, які загинули, переїжджаючи зимою в негоду через річку. Знову автор акцентує увагу на тому, як спокійно герой сприймає новину про те, що втратив своїх найближчих і найрідніших людей. Та зі сповіді героя дізнаємося, що він пережив тієї ночі: «...и опять ночью явился мне монах, поглядел на меня строго и задул свечку; дым от свечи побежал далеко-далеко, и почудилось мне: в этом дыме полетели жена и дети, я протянул к ним руки, а монах погрозил мне и сказал тихо, да так, что у меня душа перевернулась: “Вор! Святотатец!”» [2, с.332]. З того часу щонаочі являвся йому цей монах. Намагаючись очистити свою совість, Сила Кондратьєв молиться, роздає милостиню, служить молебні, але нічого не допомагає. Герой переживає тяжкі муки сумління, бачить страшні сновидіння, які не дають йому ні хвилини спокою. Варто не погодитися з твердженням дослідника С.Зубкова про те, що Є.Гребінка ставив собі за мету показати шлях збагачення людини, а «показавши природу набутого Силою Кондратьєвим багатства, Є.Гребінка не знайшов іншого виходу, як дати повісті дидактично-моралізовану кінцівку» [4, с.204]. На нашу думку, автор ставив собі за мету донести читачам саме ідею християнської моралі, на яку має покладатися кожна людина, бо, йдучи іншою дорогою, вона не досягне щастя у житті.

Сила Кондратьєв, укравши карбованця у церкві, з якого і почалося його багатство, вчинив гріх. Є.Гребінка показує, що, обравши такий шлях, людина не буде щасливою, порушуючи християнську мораль, адже завжди існує суд – вищий за людський. Про це говорить і Сила Кондратьєв: «И вот я вижу, что не уйти мне от моей вины, хоть ее и никто не знает...Возьмите все, святые отцы, да отдайте мне мой покой, позвольте мне постричься в монахи и вымолить в тяжких трудах себе прощение...» [2, с.332]. Слід зазначити, що автор дає своєму героєві шанс на спасіння, утверджуючи таким чином право кожної грішної людини на розкаяння і прощення.

Таким чином, своїм твором Є.Гребінка, показуючи шлях морального переродження головного героя, акцентує увагу на тому, що щасливою може бути людина лише з чистою совістю, яка живе за церковними законами, сповідуючи християнську мораль. Кожен відступ від неї, зробле-

ний навіть несвідомо, є гріхом і перед Богом, і перед собою, та найголовніше – вчасно зрозуміти свою помилку і покаятися.

Одну з найважливіших християнських догм – прощати своїх ворогів – порушує Є.Гребінка у творі «Чужая голова – темный лес». Розглядаючи особистість Івана Федоровича, автор показує, що в своєму житті він не завжди дотримувався християнської моралі, часто керуючись корисливими мотивами та матеріальними цінностями: «С проезжего барина он, бывало, возьмет и за квартиру, и за дрова, что сгорят у него в печке, и еще прикинет грош-другой за огонь, то есть за искру, которою подожжет дрова, и всегда говаривал: “Это Бог послал за грехи наши! С кого ж взять нашему брату, как не с барина”» [1, с.701]. Бачимо, що Іван Федорович мав своєрідні погляди на праведність життя і його гріховність. Обманюючи своїх постояльців, він не вважав це переступом. З одного боку, ми можемо спостерігати, як герой дотримується християнської моралі, допомагаючи бідним, але водночас, обманюючи людей, які у нього зупинилися, він не усвідомлює, що чинить зовсім не по-християнськи. Лише втрата єдиного сина змусила Івана Федоровича переглянути свої погляди на життя.

Автор наголошує на тому, яке значення мав для нього син Ваня: «Старик Иван Федорович и его жена, как говорится, души не слышали в своем Ване. Он был для них все, утешение и подпора старости; для него они жили, для него собирали добро, им радовались и просили Бога, чтоб помог оженить Ваню да понянчить внуков, тогда бы, дескать, и умереть не страшно» [1, с.702]. Фактично, для Івана Федоровича син був сенсом його життя, і все, що він робив, було для нього. Перед самим одруженням Ваня пішов у місто на ярмарок, щоб купити все необхідне до весілля, і додому більше не повернувся, а через кілька днів його знайшли в лісі вбитим.

Підозра у вбивстві Вані падала на торговця, який в той день заходив до них напитися води і разом з Ванею пішов у місто. Згодом уже не було ніяких сумнівів, що саме він був убивцею сина. Та через деякий час, коли повз двір Івана Федоровича проходила колона засуджених, і Аксинья Марківна винесла їм їжу, серед них вони впізнали вбивцю свого сина. Піддавшись спочатку емоціям, («С ужасом Иван Федорович сам отступил немного от преступника. – Будь проклят!.. – завопила Аксинья Марковна,

отворачиваясь от преступника» [1, с.712]), вони все ж знаходять у собі сили виконати одну з найважливіших християнських заповідей – прощати, і подають вбивці свого єдиного сина їжу:

«– Молчи, жена! – строго сказав Иван Федорович, зажимая ей рот рукой. – Не нам судить его! Бог наказал его, он уже несчастный. Помолись лучше за его душу... “Любите врагов ваших”, сказал Христос, грех, жена, не слушать его.

И, дрожа от страха, Аксиныя Марковна подала рыжему пирог и кринку молока» [1, с.712].

Письменник показує особистість, яка досягла вищого морального розвитку, зумівши не лише пробачити, а й подати милостиню своєму ворогові. Иван Федорович і Аксиныя Марковна усвідомили, що найвищим судом є Божий суд, а вони більше за нього не можуть покарати вбивцю єдиного сина. Пробачивши свого ворога, вони отримали душевний спокій: «Когда ушли ссыльные, Иван Федорович крепко обнял старуху. Они опять сели у ворот, но были спокойнее, даже можно без преувеличения сказать, стали веселее. Отчего бы это? Чужая голова – темный лес, скажите вы. Может быть и так» [2, с.712]. Є.Гребінка показує, що, лише сповідуючи біблійні заповіді, християнську мораль, людина здобудеться на щастя. У даному випадку герої здобулися на таке щастя, отримавши душевну рівновагу та спокій.

Саме в християнській моралі, дотримуючись Божих заповідей, людина може віднайти в житті свій шлях. Розмірковуючи над земними проблемами, автор вказує на їх відносність, адже важливо залишатися чистим духовно і не втрачати своє моральне обличчя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гребінка Є.П.* Твори: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 2. – 744 с.
2. *Гребінка Є.П.* Твори: В 3 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 3. – 704 с.
3. *Деркач Б.А.* Євген Гребінка. – К.: Дніпро, 1974. – 150 с.
4. *Зубков С.Д.* Євген Павлович Гребінка: Життя і творчість. – К.: Худож. літ., 1962. – 210 с.
5. *Роменець В.А.* Історія психології: ХІХ – початок ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 832 с.
6. *Філософія: Світ людини.* Навч. посібник / В.Г.Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.